

Araştırma Makalesi / (Research Paper)

GAGAVUZ TÜRKÇESİNİN SES BİLGİSİ TERİMLERİ

Mehmet Fatih Dinçaslan¹

¹⁾ Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkçe Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kahramanmaraş.
Elmek.: mfatih.dincaslan@istiklal.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4725-0739.

Özet

Bu çalışma, Gagavuz Türkçesinin fonetik ve fonolojik sisteminde yer alan temel gramer terimlerini tespit etmeyi, sistematikleştirmeyi ve Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle doküman incelemesi tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Veriler, alanın dört temel kaynağı ile *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* adlı eserin detaylı taranması ve kaynaklardan elde edilen verilerin karşılaştırmalı analiziyle oluşturulmuştur. Söz konusu kaynaklardan yapılan tarama ve elde edilen verilerin karşılaştırılması sonucunda, Gagavuz Türkçesinin fonolojik sistemine (ünlü-ünsüz dizgesi, uyum kuralları, ses değişimleri ve vurgu özellikleri) ilişkin çok sayıda ses bilgisi terimi tespit edilmiştir. Elde edilen terimler alfabetik olarak düzenlenerek “Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri Sözlüğü” için kapsamlı bir veri seti oluşturulmuştur. Bu çalışmanın, Türk dili araştırmaları alanında çalışan akademisyen ve araştırmacılara standart, karşılaştırmalı ve terminolojik bir başvuru kaynağı olması hedeflenmektedir. Son olarak *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* adlı kaynakta yer almayan Gagavuz Türkçesi ses bilgisi alanına ait birçok terim ve ifade tespit edilmiş ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gagavuz Türkçesi, Fonetik, Fonoloji, Ses Bilgisi Terimleri, Sözlük.

PHONOLOGICAL TERMS IN GAGAUZ TURKISH

Abstract

This study aims to identify, systematize, and determine the equivalents in Turkish of Turkey of the fundamental grammatical terms found in the phonetic and phonological system of Gagauz Turkish. The study was conducted using qualitative research methods and document analysis techniques. The data were established through a detailed scanning of the four fundamental sources in the field, along with the work titled *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, and by means of the comparative analysis of the data obtained from these sources. As a result of the scanning of the said sources and the comparison of the obtained data, a large number of phonetic and phonological terms related to the phonological system of Gagauz Turkish (vowel-consonant inventory, harmony rules, sound changes, and stress features) were identified. The resulting terms were arranged alphabetically to create a comprehensive dataset for the ‘Gagauz Turkish Phonology Terminology Dictionary’. This dictionary is intended to serve as a standard, comparative and terminological reference source for academics and researchers working in the field of Turkish language studies. Finally, numerous terms and expressions pertaining to the phonology of Gagauz Turkish, which are not included in the resource titled *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* have been identified and brought to the attention of researchers.

Keywords: Gagauz Turkish, Phonetics, Phonology, Terms of Phonetics, Dictionary.

1. Giriş

Türk yazı dilleri arasında kendine özgü ses özellikleri ve zengin ünlü-ünsüz envanteri ile öne çıkan Gagavuz Türkçesi, Türk yazı dilleri araştırmaları açısından önemli bir konuma sahiptir. 1997 yılında Emine Gürsoy Naskali tarafından hazırlanan *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* adlı eserde, diğer Türk yazı dillerinde olduğu gibi Gagavuz Türkçesi gramer terimlerine de yer verilmiştir. Türk yazı dilleri terminolojisinin standartlaştırılmasına yönelik önemli bir kaynak olan *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*'nun kapsamını genişletmeyi hedefleyen ve bu doğrultuda Karakalpakça gramer terimlerini sistematik bir biçimde sıralayan Şavk'ın (2000a) ve (2000b) yanı sıra Türkmen Türkçesi gramer terimlerini tespit eden Gökçür (2020), Kazak Türkçesinin ses ve şekil bilgisi terimlerini ortaya koyan Balcı (2010) ve Kazak Türkçesinin söz dizimi alanındaki terminolojisini bilim dünyasının dikkatine sunan Efendioğlu ve Yavuz (2018) gibi araştırmacılar Türk yazı dilleri arasındaki karşılaştırmalı dil bilim çalışmalarına metodolojik ve terminolojik bir temel sunarak alana önemli bir katkı sağlamıştır.

Bu çalışmanın temel amacı da Gagavuz Türkçesinin ses bilgisi alanında kullanılan terimlerini sistematik biçimde tespit ederek sıralamak ve Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan sözlük, Gagavuz Türkçesinin fonolojik yapısını oluşturan ana konular olan ünlü-ünsüz sistemleri, ses uyumları, fonemik yapı ve vurgu özelliklerine ilişkin terminolojiyi kapsamaktadır. Bu sayede hem Gagavuz fonolojisinin özgün terminolojisi ortaya konulmakta hem de Türk yazı dilleri arasında terminolojik bir karşılaştırma olanağı sunulmaktadır.

Literatür taraması sonucunda elde edilen bu veriler, Gagavuz Türkçesi ses bilgisi terimlerinin alfabetik sırayla düzenlenmiş standart ve güvenilir bir başvuru kaynağı olma hedefi doğrultusunda alana katkı sağlamak amacıyla sözlükleştirilmiş ve bilim dünyasının dikkatine sunulmuştur.

2. Yöntem

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek doküman incelemesi tekniğiyle yürütülmüştür. Çalışmanın veri kaynağını, Gagavuz Türkçesi grameri ile ses bilgisi terminolojisine ilişkin dört temel ve öncü eserin yanı sıra *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* adlı kaynak eser oluşturmaktadır.

Veri kaynaklarının seçimi ve verilerin analizi

Gagavuz Türkçesi ses bilgisi terminolojisinin kurucu ve geliştirici kaynaklarını kapsayan literatür, akademik alanda önemli bir çeşitlilik sergilemektedir. Alanın temelini, L.A. Pokrovskaya'nın 1964 yılında Rusça olarak kaleme aldığı “Грамматика гагаузского языка: фонетика и морфология” (~*Gagauz Dili Grameri: Fonetik ve Morfoloji*) başlıklı öncü gramer çalışması teşkil etmektedir. Bu kurucu eseri takiben, terminolojik birikim Türkiye sahasında N. Özkan'ın 1993 tarihli doktora tezinden neşredilerek 2019 yılında gözden geçirilip geliştirilen *Gagavuz Türkçesi Grameri* adlı eseriyle N. İ. Baboğlu ve İ. İ. Baboğlu'nun 1999 yılında Gagavuz Türkçesi ile hazırladığı kapsamlı *Gagauzçanın Grammatikası: Fonetika, Leksika, Morfolojiya, Sintaksis. Eksperimental Ürenmük Kıyadı* gibi temel gramer kitaplarıyla zenginleşmiştir. Söz konusu bu farklı dil ve geleneklerde yazılmış gramer çalışmaları ile oluşturulan terminolojik zemin, son olarak E. Soroçanu ve T. Şarşov tarafından 2015 yılında hazırlanan ve Gagauzça-Rusça-Romence dillerini kapsayan üç dilli, bütüncül bir yaklaşıma sahip *Lingvistika Termineri Damışma Sözlüğü* adlı derleme ile en güncel ve kapsamlı başvuru kaynağını bulmuştur. Bu çok dilli ve kronolojik olarak sıralanan çalışmaların varlığı, Gagavuz Türkçesi ses bilgisi terminolojisinin derinlemesine analizi için sağlam bir kaynakça oluşturmaktadır.

Son olarak çalışmada, Gagavuz Türkçesi ses bilgisi terminolojisinin belirlenmesi ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi için 1997 yılında Emine Gürsoy Naskali tarafından hazırlanan *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* adlı kaynak eser çalışmaya dahil edilmiş, kaynak eserde yer alan/almayan ses bilgisi terimleri detaylıca taranmış ve tarama sonucunda elde edilen veriler karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Yapılan incelemeler sonucunda, Gagavuz Türkçesinin fonetik ve fonolojik sistemine ait çok sayıda terim tespit edilmiştir. Bu terimler; vokal ve konson sistemleri, ses sınıflandırmaları, uyum kuralları, ses değişimleri ve vurgu özellikleri gibi kilit konuları kapsamaktadır. Elde edilen veriler sistematik olarak düzenlenmiş, her terim için Türkiye Türkçesindeki (TT) bilimsel karşılığı belirlenmiş ve ilgili kaynaklara dayandırılmıştır.

Bu kapsamlı terminoloji, tarafımızdan hazırlanan “*Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri Sözlüğü*” için bilimsel bir veri oluşturmıştır. Ayrıca *Türk Dünyası*

Grammer Terimleri Kılavuzu adlı kaynak eserde yer almadığı tespit edilen ses bilgisi terimleri de çalışmanın sonuna eklenmiştir.

3.1. Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri Sözlüğü

A

aaz sesi (TDGK, 1997: 14/10); (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ağız sesleri”.

aazlı ses (TDGK, 1997: 14/10) ~ (TT) “ağızcıl ses”.

açık kısım (TDGK, 1997: 13/3) ~ (TT) “açık hece”.

açık vokallar (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “açık ünlüler/ geniş ünlüler”.

adetçä vokallar (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “normal ünlüler”.

afereza (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “sözcük başındaki sesin düşmesi / ön ses düşmesi”.

afrikata (GD, 1964: 57-58); (GG, 1999: 14); (LTDS, 2015: 43); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “patlamalı-sürtünmeli”.

akçent (LTDS, 2015: 49) ~ (TT) “vurgulama”.

aktiv söz organnarı (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “etkin konuşma organları”.

akustika (TDGK, 1997: 15/16) ~ (TT) “akustik”.

alçaklanan diftong (GD, 1964: 39); (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “alçalan (azalan) diftong”.

alfabet (TDGK, 1997: 15/18); (LTDS, 2015: 50) ~ (TT) “alfabe”.

alfavit (TDGK, 1997: 15/18); (LTDS, 2015: 50) ~ (TT) “alfabe”.

alofon (TDGK, 1997: 15/20); (LTDS, 2015: 37) ~ (TT) “alofon / fonem varyantı”.

alt çenä (TDGK, 1997: 16/22) ~ (TT) “alt çene”.

alt dudak (TDGK, 1997: 16/23) ~ (TT) “alt dudak”.

anlaut (GD, 1964: 63); (TDGK, 1997: 68/330); (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “sözcük başı sesi”.

aralı konsonnar (TDGK, 1997: 73/368); (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “sürtünmeli - sızıcı ünsüzler”.

aralıklı konsonnar (GG, 1999: 14); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “sızıcı ünsüzler”.

ard damak (TDGK, 1997: 18/36) ~ (TT) “art damak”.

ard sıralı vokallar (LTDS, 2015: 40); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “kalın ünlüler”.

ard vokal (TDGK, 1997: 57/265); (LTDS, 2015: 40); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “art sesli, kalın ünlü”.

arddamaklı konsonnar (TDGK, 1997: 18/37) ~ (TT) “art damak ünsüzleri / arka dil ünsüzleri”.

arddamaklı ñ (TDGK, 1997: 17/33) ~ (TT) “artdamaklı genizsil n”.

arddilli farıngal konson (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “gırtlak ünsüzü / farıngal ünsüz”.

arddilli konsonnar (TDGK, 1997: 18/37); (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “arka dil ünsüzleri”.

arddilli ñ (TDGK, 1997: 17/33) ~ (TT) “art dilli genizsil n”.

ardsıralı vokal (TDGK, 1997: 57/265) ~ (TT) “art sıra ünlüsü”.

arkülätiya (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “artikülasyon / sesletim / boğumlanma”.

arkülätiya eri (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “artikülasyon yeri / sesin çıkış yeri”.

art dilli konson (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “dil arkası ünsüzü”.

art dillilär / art dilli konsonnar (GG, 1999: 14) ~ (TT) “dil arkası ünsüzleri”.

artikulațiya (GD, 1964: 52); (TDGK, 1997: 26/88); (GG, 1999: 14); (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “boğumlanma, telaffuz”.

artikulațiya eri (GD, 1964: 25/51); (TDGK, 1997: 26/89) ~ (TT) “boğumlanma yeri”.

asimilätiya (TDGK, 1997: 23/68); (GTG, 2019: 116) ~ (TT) “benzeşme”.

aslı fonema (TDGK, 1997: 19/42) ~ (TT) “aslı fonem”.

aslı ses (TDGK, 1997: 19/42) ~ (TT) “aslı ses”.

aslı uzunnuk (TDGK, 1997: 19/43) ~ (TT) “aslı uzunluk”.

aslı uzunnuk vokalı (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “birincil uzunluk ünlüsü”.

aşadaki kaldırılmalı vokallar (GG, 1999: 8) ~ (TT) “dilinin durumuna göre alçak ünlüler / geniş ünlüler”.

auslaut (GD, 1964: 64-66); (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “sözcük sonu sesi”.

B

baalantı konsonu (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “bağlayıcı ünsüz / bağlama ünsüzü”.

bilabial konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “çift dudak ünsüzleri”.

birkısımnı laf (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “tek heceli sözcük”.

buz (TDGTK, 1997: 26/87) ~ (TT) “boğaz”.

bukva (GD, 1964: 23); (TDGTK, 1997: 49/223); (LTDS, 2015: 49); (GTG, 2019: 74) ~ (TT) “harf”.

burnu boşluu (TDGTK, 1997: 46/202) ~ (TT) “burun boşluğu / geniz”.

burnu konsonnari (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “geniz ünsüzleri / nazal ünsüzler”.

burnu sesleri (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “geniz ünsüzleri / nazal ünsüzler”.

burnulu konsonnar (GG, 1999: 14); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “geniz ünsüzleri”.

burnulu ses (TDGTK, 1997: 46/204) ~ (TT) “geniz sesi, nazal ses”.

burnusuzlaşmak (TDGTK, 1997: 14/11) ~ (TT) “burunsuzlaşma / ağızlaşma / denazalizasyon”.

C

cümlä urgusu (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “cümle vurgusu”.

Ç

çenä (TDGTK, 1997: 29/108) ~ (TT) “çene”.

çetin konson (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “sert ünsüz”.

çetin urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “sabit vurgu”.

çetinnik-yımışaklık maanaya görä çiftli konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “sertlik-yumuşaklık anlamı açısından çiftli ünsüzler”.

çetinnik-yımışaklık maanaya görä çiftsiz konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “sertlik-yumuşaklık anlamı açısından çiftsiz ünsüzler”.

çift dudaklı konson (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “çift dudak ünsüzü”.

çokkısımnı laf (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “çok heceli sözcük”.

D

damak (TDGTK, 1997: 31/116) ~ (TT) “damak”.

damak garmoniyası (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “damak uyumu / ünlü uyumu”.

damak uyumu (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “damak uyumu / ünlü uyumu”.

damak-dişli konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “damak-diş ünsüzleri”.

damaklı konson (TDGTK, 1997: 31/117) ~ (TT) “damak ünsüzü”.

dar vokal (TDGTK, 1997: 31/118) ~ (TT) “dar ünlü”.

dar vokallar (GG, 1999: 8); (LTDS, 2015: 41); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “dar ünlüler”.

dar vokalların düşmesi hem reduktıyası (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “dar ünlülerin düşmesi ve reduksiyonu”.

daralmak (TDGTK, 1997: 31/119) ~ (TT) “daralma”.

delabializatiya (TDGTK, 1997: 36/144); (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “düzleşme / dudaksızlaşma”.

denazaliziya (TDGTK, 1997: 14/11) ~ (TT) “burunsuzlaşma / ağızlaşma”.

dental konsonnar (TDGTK, 1997: 34/134); (LTDS, 2015: 45); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “diş ünsüzleri”.

deyiş (LTDS, 2015:48) ~ (TT) “söyleyiş / telaffuz”.

diftong (GD, 1964: 38); (GG, 1999: 10); (LTDS, 2015: 42); (GTG, 2019: 92) ~ (TT) “diftong (ikiz ünlü)”.

diil labial vokallar (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “labial olmayan ünlüler / düz ünlüler”.

dişilmäz urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “sabit vurgu”.

diktiya (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “diksiyon”.

dil (TDGTK, 1997: 32/123) ~ (TT) “dil”.

dil konsonnari (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “dil ünsüzleri”.

dinamik urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “dinamik vurgu / şiddetli vurgu”.

dissimilatiya (TDGTK, 1997: 20/47); (GTG, 2019: 120) ~ (TT) “aykırılışma / benzeşmezlik”.

diş arası konson (TDGTK, 1997: 69/342) ~ (TT) “dişler arası ünsüz / peltek diş ünsüzü”.

diş damaklı konsonnar (TDGTK, 1997: 33/131); (GG, 1999: 13); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “diş-damak ünsüzleri”.

diş konsonnari (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “diş ünsüzleri”.

diş-dudaklı konson (TDGTK, 1997: 33/132); (LTDS, 2015: 45); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “diş-dudak ünsüzleri”.

dişetli konson (TDGTK, 1997: 34/133) ~ (TT) “diş eti ünsüzü, alveolar”.

dişli konsonnar (TDGTK, 1997: 34/134); (GG, 1999: 13); (LTDS, 2015: 45); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “diş ünsüzleri”.

dişsel konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “diş ünsüzleri”.

dudak daalması (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “dudaksızlaşma / delabializasyon”.

dudak garmoniyası (TDGTK, 1997: 36/145); (LTDS, 2015: 47); (GTG, 2019: 93) ~ (TT) “dudak uyumu / düzlük-yuvarlaklık uyumu / küçük ünlü uyumu”.

dudak konsonnarı (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “dudak ünsüzleri”.

dudak toplanması (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “dudaklaşma / labializasyon”.

dudak toplanmasında ses çıkması (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “dudaklaşma / labializasyon”.

dudak uyumu (TDGTK, 1997: 36/145); (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “dudak uyumu / küçük ünlü uyumu”.

dudak yayılmasında ses çıkması (LTDS, 2015 41) ~ (TT) “dudaksızlaşma / delabializasyon”.

dudak-dudaklı konsonlar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “çift dudak ünsüzleri”.

dudaklanma (TDGTK, 1997: 84/434) ~ (TT) “dudaklanma / yuvarlaşma”.

dudaklanma-dudaksızlanma garmoniyası (GTG, 2019: 93) ~ (TT) “düzlek-yuvarlaklık uyumu”.

dudaklaşmak (TDGTK, 1997: 84/434) ~ (TT) “yuvarlaklaşma”.

dudaklı konsonnar (TDGTK, 1997: 35/141); (GG, 1999: 13); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “dudak ünsüzleri”.

dudaklı vokallar (TDGTK, 1997: 84/433); (GG, 1999: 8); (LTDS, 2015: 41); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “yuvarlak ünlüler / dudak ünlüleri”.

dudaklı-dişlilär / dudaklı-dişli konsonnar (GG, 1999: 13) ~ (TT) “diş-dudak ünsüzleri”.

dudaksız vokallar (GG, 1999: 8); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “düz ünlüler”.

dudaksızlanma (TDGTK, 1997: 36/144) ~ (TT) “düzleşme / dudaksızlaşma”.

dudaksızlanma garmoniyası (TDGTK, 1997: 36/144) ~ (TT) “düzleşme uyumu”.

duruklanmak (LTDS, 2015: 49) ~ (TT) “duraklama”.

düz vokallar (TDGTK, 1997: 35/143); (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “düz ünlüler”.

E

eliziya (GD, 1964: 66-71); (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz düşmesi”

engelsiz konson (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “akıcı ünsüz”.

epenteza (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “iç seste ünlü türemesi”.

epenteza vokalı (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “takma ünlü / epentetik ünlü”.

er bulunmasına görä vokal uzunnuu (GD, 1964: 29); (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “konumsal olarak uzun ünlü”.

eri diişän urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “yeri değişen vurgu”.

etimologiya uzunluk vokalı (GD, 1964: 29); (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “etimolojik / birincil uzunluk ünlüsü”.

F

faringal konson (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “gırtlak ünsüzü”.

fonema (GD, 1964: 23); (TDGTK, 1997: 72/357); (GG, 1999: 7); (LTDS, 2015: 37) ~ (TT) “fonem / ses birimi”.

fonema varianti (TDGTK, 1997: 15/20); (LTDS, 2015: 37) ~ (TT) “alofon / alt ses birim”.

fonetika (GD, 1964: 23); (TDGTK, 1997: 71/355); (GG, 1999: 7); (LTDS, 2015: 37); (GTG, 2019: 74) ~ (TT) “ses bilgisi”.

fonetika analizi (LTDS, 2015: 49) ~ (TT) “fonetik analiz”.

fonetika transkriptiyası (LTDS, 2015: 37) ~ (TT) “fonetik transkripsiyon”.

fonologiya (TDGTK, 1997: 71/356) ~ (TT) “fonoloji / ses bilimi”.

fonologiya analizi (LTDS, 2015: 49) ~ (TT) “fonolojik analiz”.

fraza vurgusu (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “cümle vurgusu”.

frikativ konsonnar (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “sürtünmeli - sızıcı ünsüzler”.

G

gapnologiya (GTG, 2019: 135) ~ (TT) “hece yutumu”.

garmoniya (TDGTK, 1997: 80/409) ~ (TT) “uyum”.

geeriki sıradan vokallar (GG, 1999: 8) ~ (TT) “kalın ünlüler”.

geerki sıralı vokallar (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “arka sıra ünlüleri”.

geminaþiya (TDGTK, 1997: 51/236); (GTG, 2019: 120) ~ (TT) “ünsüz ikizleşmesi”.

geniş vokallar (TDGTK, 1997: 45/196); (GG, 1999: 8); (LTDS, 2015: 41); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “geniş ünlüler”.

geniz (TDGTK, 1997: 17/33) ~ (TT) “geniz”.

gezär urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “gezgin / hareketli vurgu”.

gırtlak (TDGTK, 1997: 47/208) ~ (TT) “gırtlak / hançere”.

gırtlak konsonu (LTDS, 2015: 45); (GG, 1999: 14) ~ (TT) “gırtlak ünsüzü”.

gırtlaklaşmak (TDGTK, 1997: 47/209) ~ (TT) “gırtlaksılama”.

gırtlaklılar / gırtlaklı konsonnar (GG, 1999: 14) ~ (TT) “gırtlak ünsüzleri”.

H

hiatus (LTDS, 2015, s.40) ~ (TT) “hiatus / iki ünlü yan yanlığı”

İ

içindeki (pozitsiyada) ses (TDGTK, 1997: 50/231) ~ (TT) “iç ses (kelime ortası)”.

iki vokal arasına girän konson (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “iki ünlü arasına giren ünsüz”.

iki vokal eklentisi (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “iki ünlü yan yanlığı / hiatus”.

ikikısımnı laf (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “iki heceli sözcük”.

ikincili urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ikincil / yan vurgu”.

ikincili uzunnuk (GD, 1964: 29); (TDGTK, 1997, 51/235) ~ (TT) “ikincil uzunluk”.

ikincili uzunnuk vokalı (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ikincil uzunluk ünlüsü”.

ikincili uzunnuk vokalların bir vokala sıkılanması / kauşması (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ikincil uzunluk ünlülerinin normal ünlüye büzülmesi”.

ikincili uzunnuk vokalların kayıplanması (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ikincil uzunluğun kaybolması”.

ilerki sıralı vokallar (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ön sıra ünlüleri”.

ilerleyici asimiläþiya (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ilerleyici benzeşme”.

ilerleyici singarmonizma (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ilerleyici benzeşme”.

incä vokala geçim (TDGTK, 1997: 53/244) ~ (TT) “ince ünlüye geçiş / incelme”.

incä vokallar (TDGTK, 1997: 53/243); (GG, 1999: 8) (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “ince ünlüler / ön ünlüler”

incelmäk (TDGTK, 1997: 53/244) ~ (TT) “incelme”

inlaut (TDGTK, 1997: 50/231); (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “iç ses / sözcük ortası ses”.

intonäþiya (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “tonlama / intonasyon”.

K

kalın vokallar (TDGTK, 1997: 57/265); (GG, 1999: 8); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “kalın ünlüler / art ünlüler”.

kalın vokala geçim (TDGTK, 1997: 57/266) ~ (TT) “kalın ünlüye geçiş / kalınlaşma”.

kalınlaşmak (TDGTK, 1997: 57/266) ~ (TT) “kalınlaşmak”.

kapalı kısım (TDGTK, 1997: 58/269) ~ (TT) “kapalı hece”.

kapalı vokallar (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “dar ünlüler / kapalı ünlüler”.

kapanmalı patlak konsonnar (LTDS, 2015, s.44) ~ (TT) “kapanmalı-geçitli ünsüzler”

kauşmak (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “büzülme”.

kısa vokallar (TDGTK, 1997: 61/283); (GG, 1999: 8); (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “kısa ünlüler”.

kısaltmak (TDGTK, 1997: 61/284) ~ (TT) “kısaltma”.

kısım (TDGTK, 1997: 49/225); (GG, 1999: 20); (LTDS, 2015: 48); (GTG, 2019: 138) ~ (TT) “hece”.

kısım düşmesi (TDGTK, 1997: 50/226); (GTG, 2019: 135) ~ (TT) “hece yutumu / hece düşmesi”.

kısım garmoniyası (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “hece uyumu”.

kısım kauşması (TDGTK, 1997: 50/227); (GTG, 2019: 133) ~ (TT) “hece kaynaşması”.

kısım vurgusu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “hece vurgusu”.

kısımca söylemek (TDGTK, 1997: 50/228) ~ (TT) “hecelemek”.

kısımın yada lafın baş sesi (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “sözcük başı sesi / anlaut”.

kısımın yada lafın bitki sesi (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “sözcük sonu sesi / auslaut”.

kısımın yada lafın ortakı sesi (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “inlaut / sözcük ortası ses”.

kısımnara bölmäk (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “hecelere ayırma”.

knaklaut (TDGTK, 1997: 50/229) ~ (TT) “gırtlak ünsüzü”.

komşu ses (TDGTK, 1997: 61/288) ~ (TT) “komşu ses”.

konsan garmoniya kanonu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ünsüz uyumu kuralı”.

konsan garmoniya kuralı (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ünsüz uyumu kuralı”.

konson (TDGTK, 1997: 81/416); (GG, 1999: 7); (LTDS, 2015: 39); (GTG, 2019: 103) ~ (TT) “ünsüz”

konson asimilâtiyası (GD, 1964: 73); (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz asimilasyonu”.

konson benzeşmesi (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz benzeşmesi”.

konson dönmesi (GG, 1999: 17); (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz dönüşümü / ünsüz değişimi / ünsüz alternansı”.

konson düşmesi (GD, 1964: 66-71); (LTDS, 2015: 46); (GTG, 2019: 122) ~ (TT) “ünsüz düşmesi”.

konson eklenmesi (GTG, 2019: 127) ~ (TT) “ünsüz türemesi”.

konson garmoniyası (GG, 1999: 17); (LTDS, 2015: 46); (GTG, 2019: 119) ~ (TT) “ünsüz uyumu”.

konson seslär (GD, 1964: 51); (GG, 1999: 13); (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ünsüzler / ünsüz sesler”.

konson sessizlenmesi (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz sertleşmesi / ötümsüzleşmesi”.

konson takması (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz türemesi / epentez”.

konson tutnukluu (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz sertleşmesi / ünsüz ötümsüzleşmesi”.

konson türümesi hem bulunmasına görä diişilmesi (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “ünsüz türemesi ve konumuna göre değişimleri”.

konson uydurulması (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz benzeşmesi”.

konson uyumu (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ünsüz uyumu”.

konsonant eklemesi (TDGTK, 1997: 81/417) ~ (TT) “ünsüz türemesi”.

konsonantizma (GD, 1964: 49); (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “ünsüz sistemi”.

konsonat (GTG, 2019: 103) ~ (TT) “ünsüz”.

konsonnara klasifikațiya (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “ünsüzlerin sınıflandırılması”.

konsonnarın dönmesi (GTG, 2019: 109) ~ (TT) “ünsüz değişimleri”.

konsonnarın ikileşmesi (TDGTK, 1997: 51/236); (GTG, 2019: 120) ~ (TT) “ünsüz ikizleşmesi”.

konsonnarın kathlaşması (TDGTK, 1997: 51/236); (GTG, 2019: 120) ~ (TT) “ünsüz ikizleşmesi”.

kuvetli urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “şiddetli vurgu”.

L

labial konsonnar (TDGTK, 1997: 35/141); (LTDS, 2015: 44); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “dudak ünsüzleri”.

labial vokallar (TDGTK, 1997: 84/433); (LTDS, 2015: 41); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “yuvarlak ünlüler / dudak ünlüleri”.

labializațiya (TDGTK, 1997: 434); (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “dudaklaşma”.

labiodental konsonnar (TDGTK, 1997: 33/132); (LTDS, 2015: 45); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “diş dudak ünsüzleri”.

laf urgusu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “sözcük vurgusu”.

lafetmäk organnarı (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “konuşma organları / ses organları”.

lafın başında bulunan vokalların diişilmesi (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “sözcük başı ünlü değişimi”.

lafın başlantısına vokal eklenmesi (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “ünlü türemesi / protez”.

laringal konsonu (TDGTK, 1997: 50/229) ~ (TT) “gırtlak ünsüzü (knaklaut)”.

lateral konson (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “yan ünsüz / lateral ünsüz”.

logika urgusu (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “mantıksal vurgu”.

M

metateza (TDGTK, 1997: 63/304); (GTG, 2019: 131) ~ (TT) “göçüşme / yer değiştirme”.

N

nazal seslär (TDGTK, 1997: 46/204); (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “geniz sesleri / nazal sesler”.

normal vokal (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “kısa ünlü, normal süreye sahip ünlü”.

O

orta dilli (ortadamaklı) konson (GG, 1999: 14); (LTDS, 2015: 45); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “dil ortası ünsüzü / orta dil ünsüzü / damaksıl ünsüz”.

orta kaldırılmalı vokallar (GG, 1999: 8) ~ (TT) “dil ortası ünlüleri / orta ünlüler”.

orta kısımin (sesin) düşmesi (TDGTK, 1997: 65/318) ~ (TT) “orta hece düşmesi (sinkop)”.

ortageniş vokallar (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “yarı geniş ünlüler”.

Ö

ön dilli konsonnar (GG, 1999: 13) ~ (TT) “ön dil ünsüzleri / ön damak ünsüzleri”.

ön sıra (TDGTK, 1997: 53/242) ~ (TT) “ön sıra / ince (ünlüler)”.

ön sıralı vokallar (LTDS, 2015: 40); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “ince ünlüler / ön sıra ünlüleri”.

ön sıralılara geçim (TDGTK, 1997: 53/244) ~ (TT) “ön sıralılara geçiş (incelme)”.

ön vokal (TDGTK, 1997: 53/243) ~ (TT) “ön ünlü, ince ünlü”.

ön vokallar (LTDS, 2015: 40); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “ince ünlüler / ön sıra ünlüleri”.

öndamaklı konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “ön dil ünsüzleri / ön damak ünsüzleri”.

öndeki ses (TDGTK, 1997: 68/330) ~ (TT) “ön ses”.

öndeki sesin düşmesi (TDGTK, 1997: 68/331); (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “sözcük başındaki sesin düşmesi / ön ses düşmesi / prokopa / aferez”.

öndilli konsonnar (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “ön dil ünsüzleri / ön damak ünsüzleri”.

öndilli peltek konson (TDGTK, 1997: 69/342) ~ (TT) “dişler arası ünsüz / peltek diş ünsüzü”.

önünkü sıradan vokallar (GG, 1999: 8) ~ (TT) “ince ünlüler”.

öz urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “esas / ana vurgu”.

öz uzunluk (TDGTK, 1997: 19/43) ~ (TT) “öz uzunluk (aslî uzunluk)”.

özuzunluk vokalı (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “birincil uzunluk ünlüsü”.

P

pak sesli konson (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “akıcı ünsüz”.

pasiv söz organları (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “pasif (edilgen) konuşma organları”.

patlamalı konsonnar (LTDS, 2015:44); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “patlamalı / patlayıcı ünsüzler”.

pauza (LTDS, 2015: 49) ~ (TT) “duraklama”.

progresiv asimilâtiya (TDGTK, 1997: 52/237); (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ilerleyici benzeşme”.

progresiv singarmonizma (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ilerleyici benzeşme”.

prokopa (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “sözcük başındaki sesin düşmesi / ön ses düşmesi”.

proteza (TDGTK, 1997: 68/333); (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “ses türemesi / protez / ön seste ünlü türemesi”.

proteza vokalı (GD, 1964: 48-49); (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “protetik ünlü”.

R

regresiv asimilâtiyası (TDGTK, 1997: 47/206); (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “gerileyici benzeşme”.

S

ses (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ses”.

ses alkaları (TDGTK, 1997: 72/361) ~ (TT) “ses halkaları / ses telleri”.

ses baalantıları (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “ses bağlantıları / ses telleri”.

ses bilgisi (TDGTK, 1997: 71/355) ~ (TT) “ses bilgisi / fonetik”.

ses bilimi (TDGTK, 1997: 71/356) ~ (TT) “ses bilimi / fonoloji”.

ses birleşmesi (TDGTK, 1997: 72/358) ~ (TT) “ses kaynaşması / ses birleşmesi”.

ses çıkarması (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “artikülasyon / sesletim / boğumlanma”.

ses diişmesi (TDGTK, 1997: 72/359) ~ (TT) “ses değişmesi”.

ses dönmesi (TDGTK, 1997: 72/359) ~ (TT) “ses deęişmesi”.

ses düşmesi (TDGTK, 1997: 72/360) ~ (TT) “ses düşmesi”.

ses eklemesi (TDGTK, 1997: 72/362) ~ (TT) “ses türemesi”

ses garmoniyası (LTDS, 2015: 46); (GG, 1999: 7) ~ (TT) “ses uyumu”.

ses kauşması (TDGTK, 1997: 72/358) ~ (TT) “ses kaynaşması / ses birleşmesi”.

ses kuvedi (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ses gücü / ses şiddeti”.

ses telleri (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “ses telleri”.

ses tembrası (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ses tınısı”.

ses uyumu (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “ses uyumu”.

ses uzunnuu (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ses süresi (ses uzunluğu)”.

ses üüseklii (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ses yüksekliği”.

ses yolu (TDGTK, 1997: 73/363) ~ (TT) “ses yolu”.

sesbilgisi (LTDS, 2015: 37) ~ (TT) “ses bilgisi / fonetik”.

sesin çıkış eri (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “artikülasyon yeri / sesin çıkış yeri”.

sesleşmāk (TDGTK, 1997: 71/350) ~ (TT) “sesleşmek / sedahlılaşma”.

sesli konsonnar (TDGTK, 1997: 70/349); (GG, 1999: 13); (LTDS, 2015: 44); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “sesli ünsüzler / sedalı / tonlu / ötümlü ünsüzler”.

seslilār (GG, 1999: 13) ~ (TT) “ötümlü ünsüzler”.

seslilerā geçmāk (TDGTK, 1997: 71/350) ~ (TT) “seslilere geçmek / sedalılařma”.

sessiz (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “tonsuz ünsüzler”.

sessiz konson (LTDS, 2015: 44); (TDGTK, 1997: 71/351) ~ (TT) “sessiz ünsüz / sedasız / tonsuz / ötümsüz ünsüz”.

sessizlerā geçmāk (TDGTK, 1997: 71/352) ~ (TT) “sessizlere geçmek / sedasızlaşma / tonsuzlaşma”.

sessizleşmāk (TDGTK, 1997: 71/352) ~ (TT) “sessizleşmek / sedasızlaşmak / tonsuzlaşmak”.

sıkılınmak (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “büzülme”.

sıkıntılı-patlayışlı konsonnar (GG, 1999: 14) ~ (TT) “patlayıcı-sızıcı ünsüzler”.

sızıcı konsonnar (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “sürtünmeli - sızıcı ünsüzler”.

sızma konson (TDGTK, 1997: 73/368); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “sürekli / sızıcı ünsüz”.

singarmonizma (GD, 1964: 73-75); (TDGTK, 1997: 58/267); (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ses uyumu / ünlü uyumu”.

sinkopa (TDGTK, 1997: 65/318) ~ (TT) “sesin ortadan düşmesi / orta hece düşmesi”.

sintagma vurgusu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “sözce vurgusu”.

son kısım (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “son hece”.

sonant konson (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “akıcı ünsüz”.

sonor konson seslār (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “akıcı ünsüzler”.

sonor konsonnar (GD, 1964: 49); (TDGTK, 1997: 14/13); (LTDS, 2015: 43); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “akıcı ünsüz”.

sonor seslār (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “akıcı sesler”.

sonorlar (GG, 1999: 13) ~ (TT) “akıcı ünsüzler”.

sölemāk (TDGTK, 1997: 79/399) ~ (TT) “telaffuz / söylemek”.

söleni (TDGTK, 1997: 79/399); (GG, 1999: 14); (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “artikülasyon / sesletim”.

söleni organ aparatı (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “sesletim (konuşma) aygıtı”.

söz aparatı (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “sesletim (konuşma) aygıtı”.

söz aparatı organnarı (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “konuşma organları”.

söz organnarı (LTDS, 2015: 38) ~ (TT) “konuşma organları / ses organları”.

söz sesleri (GD, 1964: 23) ~ (TT) “konuşma sesleri”.

söz vurgusu (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “söz vurgusu”.

Ş

şamatalı konsonnar (GG, 1999: 13); (LTDS, 2015: 44); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “süreksiz ünsüzler”.

şamatasız konsonnar (GG, 1999: 13); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “sürekli ünsüzler”.

T

takma vokal (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “takma ünlü / epentetik ünlü”.

tersinā uydurulmak (LTDS, 2015: 46) ~ (TT) “tersine uydurma / gerileyici benzeşme”.

tirekli / titrekli konson (GG, 1999: 14) ~ (TT) “titrek ünsüz”.

titretek konson (TDGTK, 1997: 79/402); (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “titrek ünsüz”.

ton (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ton / tonlama / intonasyon”.

tonlu konsonnar (GG, 1999: 13) ~ (TT) “sesli ünsüzler”.

tonsuz konsonnar (GG, 1999: 13) ~ (TT) “ötümsüz ünsüzler”.

tutnuk konsonnar (LTDS, 2015: 44); (GG, 1999: 13); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “ötümsüz ünsüzler / tonsuz ünsüzler”.

U

urgu (GD, 1964: 78); (TDGTK, 1997: 82/421); (GG, 1999: 18); (LTDS, 2015: 47); (GTG, 2019: 136) ~ (TT) “vurgu”.

urgu fonkçiyası (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “vurgu işlevi / fonksiyonu”.

urgulamak (LTDS, 2015: 49) ~ (TT) “vurgulama”.

urgulu kısım (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “vurgulu hece”.

urgulu vokal (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “vurgulu ünlü”.

urgusuz kısım (TDGTK, 1997: 82/422); (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “vurgusuz hece”.

urgusuz vokal (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “vurgusuz ünlü”.

urguyu taşıyan kısım (LTDS, 2015: 48) ~ (TT) “vurgulu hece”.

uslu urgu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “sabit vurgu”.

uundurululu konsonnar (GG, 1999: 14) ~ (TT) “kapanmalı ünsüzler”.

uzun vokallar (LTDS, 2015: 40); (GG, 1999: 8); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “uzun ünlüler”.

Ü

üükseklenān diftong (GD, 1964: 41); (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “yükselen diftong”.

V

vokal (GD, 1964: 23); (TDGTK, 1997: 81/413); (GG, 1999: 7); (LTDS, 2015: 39); (GTG, 2019: 74) ~ (TT) “ünlü”.

vokal diişimi (TDGTK, 1997: 81/414); (GTG, 2019: 95) ~ (TT) “ünlü değışimi”.

vokal diişmesi (TDGTK, 1997: 81/414) (GTG, 2019: 95) ~ (TT) “ünlü değışmesi”.

vokal dönmesi (GG, 1999: 12); (TDGTK, 1997: 81/414); (LTDS, 2015: 43); (GTG, 2019: 95) ~ (TT) “ünlü dönmesi / ünlü değışimi / / ünlü alternansı”.

vokal düşmesi (TDGTK, 1997: 81/415); (GTG, 2019: 100) ~ (TT) “ünlü düşmesi”.

vokal eklemesi (GTG, 2019: 101) ~ (TT) “ünlü türemesi”.

vokal garmoniya kanonu (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ünlü uyumu kanunu”.

vokal garmoniya kuralı (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ünlü uyumu kuralı”.

vokal garmoniyası (TDGTK, 1997: 58/267); (LTDS, 2015: 46); (GTG, 2019: 92) ~ (TT) “ünlü uyumu”.

vokal garmoniyasının bozulmaları (LTDS, 2015: 47) ~ (TT) “ünlü uyumunun bozulması”.

vokal ikilenmesi (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ünlü ikilemesi”.

vokal seslär (LTDS, 2015: 39) ~ (TT) “ünlü sesler / ünlüler”.

vokal seslerin düşmesi (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “ünlü düşmesi / elizyon”.

vokal seslerin kauşması (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ünlü seslerin büzülmesi”.

vokal seslerin sıkılanması (LTDS, 2015: 40) ~ (TT) “ünlü seslerin büzülmesi”.

vokal takması (LTDS, 2015: 43) ~ (TT) “ünlü türemesi / epentez”.

vokal uyumu (TDGTK, 1997: 58/267); (LTDS, 2015: 46); (GTG, 2019: 92) ~ (TT) “ünlü uyumu”.

vokalların düşmesi (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “ünlü düşmesi”.

vokalların eliziyası (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “ünlü düşmesi / elizyon”.

vokalların reduktçiyası (LTDS, 2015: 42) ~ (TT) “ünlü indirgenmesi”.

Y

yan konsonnar (GG, 1999: 14); (GTG, 2019: 108) ~ (TT) “avurt ünsüzleri”.

yandilli çetin konson (TDGTK, 1997: 18/35) ~ (TT) “yan dilli sert ünsüz / art avurt ünsüzü”.

yandilli konson (TDGTK, 1997: 20/46); (LTDS, 2015: 44) ~ (TT) “yan dilli ünsüz / avurt ünsüzü”.

yarı geniş vokallar (GG, 1999: 8); (GTG, 2019: 91) ~ (TT) “yarı geniş ünlüler”.

yımişak konson (LTDS, 2015: 45) ~ (TT) “yumuşak ünsüz”.

yımişak yandilli konson (TDGTK, 1997: 67/326) ~ (TT) “yumuşak yan dilli ünsüz / ön avurt ünsüzü”.

yuvarlak vokallar (LTDS, 2015: 41) ~ (TT) “yuvarlak ünlüler”.

3.2. “Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu” Adlı Eserde Yer Almayan Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri

A

adetçâ vokallar ~ “normal ünlüler”

afereza ~ “ön ses düşmesi”

afrikata ~ “patlamalı-sürtünmeli”

akçent ~ “vurgulama”

alçaklanan diftong ~ “alçalan (azalan) diftong”

aralıklı konsonnar ~ “sızıcı ünsüzler”

ard sıralı vokallar ~ “kalın ünlüler”

arddilli faringial konson ~ “gırtlak ünsüzü / faringial ünsüz”

art dilli konson ~ “dil arkası ünsüzü”

art dillilär / art dilli konsonnar ~ “dil arkası ünsüzleri”

aslı uzunnuk vokalı ~ “birincil uzunluk ünlüsü”

aşaaadaki kaldırılmalı vokallar ~ “dilın durumuna göre alçak ünlüler / geniş ünlüler”

auslaut ~ “sözcük sonu sesi”

B

baalantı konsonu ~ “bağlayıcı ünsüz”

bilabial konsonnar ~ “çift dudak ünsüzleri”

birkısımnı laf ~ “tek heceli sözcük”

burnu konsonnarı ~ “burun / nazal ünsüzleri”

burnu sesleri ~ “burun ünsüzleri / nazal ünsüzler”

burnulu konsonnar ~ “geniz ünsüzleri”

C

cümlä urgusu ~ “cümle vurgusu”

Ç

çetin konson ~ “sert ünsüz”

çetin urgu ~ “sabit vurgu”

çift dudaklı konson ~ “çift dudak ünsüzü”

çokkısımnı laf ~ “çok heceli sözcük”

D

damak garmoniyası ~ “damak uyumu / ünlü uyumu”

damak uyumu ~ “damak uyumu / ünlü uyumu”

damak-dişli konsonnar ~ “damak-diş ünsüzleri”

dar vokallar ~ “dar ünlüler”

dar vokalların düşmesi hem reduktıyası ~ “dar ünlülerin düşmesi ve redüksiyonu”

deyiş ~ “söyleyiş”

diftong ~ “diftong (ikiz ünlü)”

diil labial vokallar ~ “labial olmayan ünlüler / düz ünlüler”

diişilmâz urgu ~ “sabit vurgu”

dikçiya ~ “diksiyon”

dil konsonnarı ~ “dil ünsüzleri”

dinamik urgu ~ “dinamik vurgu / şiddetli vurgu”

diş konsonnarı ~ “diş ünsüzleri”

dişdudaklı konson ~ “diş-dudak ünsüzü”

dişsel konsonnar ~ “diş ünsüzleri”

dudak daalması ~ “dudaksızlaşma / delabializasyon”

dudak konsonnarı ~ “dudak ünsüzleri”

dudak toplanması ~ “dudaklaşma / labializasyon”

dudak toplanmasında ses çıkması ~ “dudaklaşma / labializasyon”

dudak yayılmasında ses çıkması ~ “dudaksızlaşma / delabializasyon”

dudak-dudaklı konsonlar ~ “çift dudak ünsüzleri”

dudaklanma-dudaksızlanma garmoniyası ~ “düzlük-yuvarlaklık uyumu”

dudaklı-dişlilär / dudaklı-dişli konsonnar ~ “diş-dudak ünsüzleri”

dudaksız vokallar ~ “düz ünlüler”

duruklanmak ~ “duraklama”

E

eliziya ~ “ünsüz düşmesi”

engelsiz konson ~ “akıcı ünsüz”

epenteza ~ “iç seste ünlü türemesi”

epenteza vokalı ~ “takma ünlü / epentetik ünlü”

er bulunmasına görä vokal uzunuu ~ “konumsal olarak uzun ünlü”

eri diişän urgu ~ “yeri değişen vurgu”

etimologiya uzunluk vokalı ~ “etimolojik / birincil uzunluk ünlüsü”

F

faringal konson ~ “gırtlak ünsüzü”

fraza urgusu ~ “cümle vurgusu”

frikativ konsonnar ~ “sürtünmeli - sızıcı ünsüzler”

G

gaplologiya ~ “hece yutumu”

geeriki sıradan vokallar ~ “kalın ünlüler”

geerki sıralı vokallar ~ “arka sıra ünlüleri”

gezär urgu ~ “gezgin / hareketli vurgu”

gırtlak konsonu ~ “gırtlak ünsüzü”

H

hiatus ~ “hiatus / iki ünlü yan yanalığı”

İ

iki vokal arasına girän konson ~ “iki ünlü arasına giren ünsüz”

iki vokal eklentisi ~ “iki ünlü yanyanalığı / hiatus”

ikikısımnı laf ~ “iki heceli sözcük”

ikincili urgu ~ “ikincil / yan vurgu”

ikincili uzunluk vokalı ~ “ikincil uzunluk ünlüsü”

ikincili uzunluk vokalların kayıplanması ~ “ikincil uzunluğun kaybolması”

ilerki sıralı vokallar ~ “ön sıra ünlüleri”

ilerleyici asimilätiya ~ “ilerleyici benzeşme”

ilerleyici singarmonizma ~ “ilerleyici benzeşme”

intonätiya ~ “tonlama / intonasyon”

K

kapalı vokallar ~ “dar ünlüler / kapalı ünlüler”

kapanmalı patlak konsonnar ~ “kapanmalı-geçitli ünsüzler”

kauşmak ~ “büzülme”

kısım garmoniyası ~ “hece uyumu”

kısım urgusu ~ “hece vurgusu”

kısımın yada lafin baş sesi ~ “sözcük başı sesi / anlaut”

kısımın yada lafin bitki sesi ~ “sözcük sonu sesi / auslaut”

kısımın yada lafin ortakı sesi ~ “inlaut / sözcük ortası ses”

kısımnara bölmäk ~ “hecelere ayırma”

konsan garmoniya kanonu ~ “ünsüz uyumu kuralı”

konsan garmoniya kuralı ~ “ünsüz uyumu kuralı”

konson asimilätiyası ~ “ünsüz benzeşmesi”

konson benzeşmesi ~ “ünsüz benzeşmesi”

konson dönmesi ~ “ünsüz dönüşümü / ünsüz değişimi / ünsüz alternansı”

konson düşmesi ~ “ünsüz düşmesi”

konson eklenmesi ~ “ünsüz türemesi”

konson garmoniyası ~ “ünsüz uyumu”

konson seslär ~ “ünsüzler / ünsüz sesler”

konson sessizlenmesi ~ “ünsüz sertleşmesi / ötümsüzleşmesi”

konson takması ~ “ünsüz türemesi / epentez”

konson tutnukluu ~ “ünsüz sertleşmesi / ünsüz ötümsüzleşmesi”

konson uydurulması ~ “ünsüz benzeşmesi”

konson uyumu ~ “ünsüz uyumu”

konsonantizma ~ “ünsüz sistemi”

konsonat ~ “ünsüz”

konsonnarın dönmesi ~ “ünsüz değişimleri”

kuvetli urgu ~ “şiddetli vurgu”

L

laf urgusu ~ “sözcük vurgusu”

lafetmāk organnarı ~ “konuşma organları / ses organları”

lafın başında bulunan vokalların diişilmesi ~ “sözcük başı ünlü değişimi”

lafın bağlantısına vokal eklenmesi ~ “ünlü türemesi / protez”

lateral konson ~ “yan ünsüz / lateral ünsüz”

logika urgusu ~ “mantıksal vurgu”

N

normal vokal ~ “kısa ünlü, normal süreye sahip ünlü”

O

orta dilli (ortadamaklı) konson ~ “dil ortası ünsüzü / orta dil ünsüzü / damaksıl ünsüz”

orta kaldırılmalı vokallar ~ “dil ortası ünlüleri / orta ünlüleri”

ortageniş vokallar ~ “yarı geniş ünlüleri”

Ö

öndamaklı konsonnar ~ “ön dil ünsüzleri / ön damak ünsüzleri”

öndilli konsonnar ~ “ön dil ünsüzleri / ön damak ünsüzleri”

önünkü sıradan vokallar ~ “ince ünlüleri”

öz urgu ~ “esas / ana vurgu”

özuzunnuk vokalı ~ “birincil uzunluk ünlüsü”

P

pak sesli konson ~ “akıcı ünsüz”

patlamalı konsonnar ~ “patlamalı / patlayıcı ünsüzler”

pauza ~ “duraklama”

progresiv singarmonizma ~ “ilerleyici benzeşme”

prokopa ~ “ön ses düşmesi”

S

ses baallantıları ~ “ses bağlantıları / ses telleri”

ses çıkarması ~ “artikülasyon / sesletim / boğumlanma”

ses armoniyası ~ “ses uyumu”

ses kuvedi ~ “ses gücü / ses şiddeti”

ses telleri ~ “ses telleri”

ses tembrası ~ “ses tınısı”

ses uyumu ~ “ses uyumu”

ses uzunnuu ~ “ses süresi (ses uzunluğu)”

ses üüseklii ~ “ses yüksekliği”

sesin çıkış eri ~ “artikülasyon yeri / sesin çıkış yeri”

sıkılınmak ~ “büzülme”

sıkıntılı-patlayışlı konsonnar ~ “patlayıcı-sızıcı ünsüzler”

sızıcı konsonnar ~ “sürtünmeli - sızıcı ünsüzler”

sintagma urgusu ~ “sözce vurgusu”

sonant konson ~ “akıcı ünsüz”

sonor seslär ~ “akıcı sesler”

söleri organ aparatı ~ “sesletim (konuşma) aygıtı”

söz aparatı ~ “sesletim (konuşma) aygıtı”

söz aparatı organnarı ~ “konuşma organları”

söz organnarı ~ “konuşma organları / ses organları”

söz urgusu ~ “söz vurgusu”

Ş

şamatalı konsonnar ~ “süreksiz ünsüzler”

şamatasız konsonnar ~ “sürekli ünsüzler”

T

takma vokal ~ “takma ünlü / epentetik ünlü”

tersinä uydurulmak ~ “tersine uydurma / gerileyici benzeşme”

ton ~ “ton / tonlama / intonasyon”

tonlu konsonnar ~ “sesli ünsüzler”

tonsuz konsonnar ~ “ötümsüz ünsüzler”

tutnuk konsonnar ~ “ötümsüz ünsüzler / tonsuz ünsüzler”

U

urgu fonksiyonu ~ “vurgu işlevi / fonksiyonu”

urgulamak ~ vurgulama”

urgulu kısım ~ “vurgulu hece”

urgulu vokal ~ “vurgulu ünlü”

urgusuz vokal ~ “urgusuz ünlü”

urguyu taşıyan kısım ~ “vurgulu hece”

uslu urgu ~ “sabit vurgu”

uundurulmuş konsonant ~ “kapanmalı ünsüzler”

uzun vokaller ~ “uzun ünlüler”

Ü

üyüksekenan diftong ~ “yükselen diftong”

V

vokal eklemesi ~ “ünlü türemesi”

vokal armoniya kanonu ~ “ünlü uyumu kanunu”

vokal ikilenmesi ~ “ünlü ikilemesi”

vokal seslerin düşmesi ~ “ünlü düşmesi / elizyon”

vokal seslerin kauşması ~ “ünlü seslerin büzülmesi”

vokal seslerin sıkılanması ~ “ünlü seslerin büzülmesi”

vokal takması ~ “ünlü türemesi / epentez”

vokalların birbirinā uyması ~ “ünlülerin birbirine uyması”

vokalların düşmesi ~ “ünlü düşmesi”

vokalların eliziyası ~ “ünlü düşmesi / elizyon”

Y

yan konsonant ~ “avurt ünsüzleri”

yarı geniş vokaller ~ “yarı geniş ünlüler”

yımışak konson ~ “yumuşak ünsüz”

4. Değerlendirme ve Sonuç

Türk yazı dillerinden Karakalpakça (Şavk, 2000a; 2000b), Türkmen Türkçesi (Gökçür, 2020) ve Kazak Türkçesi (Balcı, 2010; Efendioğlu ve Yavuz, 2018) terminolojisiyle ilgili daha önce yapılan çalışmalar *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*'na doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlamışlardır.

Bu çalışma da *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*'nın terminolojisine ve Türk yazı dilleri arasındaki terim birliğini sağlamaya yönelik katkılar sağlamaktadır. Nitekim bu çalışma, Gagavuz Türkçesinin ses bilgisi alanındaki temel gramer terimlerini sistematik biçimde ortaya koyarak Türk dili araştırmaları için önemli bir terminolojik kaynak sunmaktadır. Öyle ki bu çalışma kapsamında “*Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri Sözlüğü*” için 342 terim tespit edilmiştir. Ayrıca “*Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*” adlı eserde yer almayan 173 Gagavuz Türkçesi ses bilgisi terimi bu çalışmayla ortaya konulmuştur.

Gagavuz Türkçesi ses bilgisi terminolojisinin bir sözlük aracılığıyla bu çalışmada ortaya konulması, Türk yazı dilleri arasında ses sistemi karşılaştırmalarına bilimsel bir zemin hazırlamaktadır.

“Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri Sözlüğü” hem Türk dili araştırmalarına katkı sağlaması hem de Gagavuz Türkçesinin ses yapısına dair terminolojik standartlaşmayı destekleyecek bir başvuru kaynağı olması açısından önemli olduğu düşünülmekte ve araştırmacıların istifadesine sunulmaktadır.

Öneriler

Gagavuz Türkçesi Ses Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nün eğitim-öğretim materyallerinde standart terminoloji oluşturulmasına katkı sağlaması için ilgili kurumlar tarafından değerlendirilebilir.

Çalışma kapsamında tespit edilerek sistematik bir şekilde sıralanan Gagavuz Türkçesi terimleri Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi gibi diğer Oğuz grubu lehçeleri terminolojisi ile karşılaştırmalı fonolojik analizinin yapılarak ortak ve farklı terminolojik yaklaşımların ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Sözlük maddelerindeki her bir terim, sözlüğün pratik uygulama değerinin artırılması için Gagavuz Türkçesi gramerleri ve bu alana ait kaynak eserlerden yararlanılarak detaylandırılabilir.

Kısaltmalar

GD : Gagavuz Dili Grameri: Fonetik ve Morfoloji (Pokrovskaya, 1964).

GG : Gagavuzçanın Grammatikası: Fonetika, Leksika, Morfolojiya, Sintaksis. (Baboglu ve Baboglu, 1999).

GTG : Gagavuz Türkçesi Grameri (Özkan, 2019).

LTDS : Lingvistika Terminleri Danışma Sözlüğü (Soroçanu ve Şarşov, 2015).

TDGTK : Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu (Naskali Gürsoy, 1997).

TT : Türkiye Türkçesi.

Kaynaklar

Baboglu N. İ., Baboglu İ. İ., 1999. *Gagauzçanın grammatikası. fonetika, leksika, morfologiya, sintaksis. Eksperimental öğrenmek kiyadı.* Ştiința, Chişinău.

Balcı, O., 2010. Kazak Türkçesinin ses ve şekil bilgisi terimleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3 (1): 61-75.

Efendioğlu, S., Yavuz, E., 2018. Kazak Türkçesinin söz dizimi terimleri. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6): 1-32.

Gökçür, E., 2020. Türkmen Türkçesi gramer terimleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (49): 115-135.

Naskali Gürsoy E., 1997. *Türk dünyası gramer terimleri kılavuzu.* Türk Dil Kurumu Yayınları, ISBN:975-16-0845-7, 190 sayfa, Ankara.

Özkan, N., 2019. *Gagavuz Türkçesi grameri.* Türk Dil Kurumu Yayınları, ISBN: 978-975-16-0795-9, 475 sayfa, Ankara.

Pokrovskaya, L.A., 1964. *Grammatika gagauzskogo yazıka. fonetika i morfologiya.* Nauka, Moskva.

Soroçanu, E., Şarşov, T., 2015. *Lingvistika Terminleri Danışma Sözlüğü Gagauzça-Rusça-Romınca*, CEP USM, Kişinöv.

Şavk Çelik, Ü., 2000a. Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzuna Ek Karakalpakça Gramer Terimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (9): 288-305.

Şavk, Ü. Ç. 2000b. Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzuna Ek-2 Kırım Tatarcası Gramer Terimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (10): 553-576.